

**ỦY BAN NHÂN DÂN TỈNH NGHỆ AN
SỞ VĂN HÓA VÀ THỂ THAO**

**KỶ YẾU HỘI THẢO
DI SẢN VĂN HÓA PHI VẬT THỂ NGHỆ AN
BẢO VỆ VÀ PHÁT HUY GIÁ TRỊ**

Nghệ An, tháng 12 năm 2022

MỤC LỤC

BÁO CÁO ĐỀ DẪN Hội thảo khoa học “Di sản văn hóa phi vật thể Nghệ An- Bảo vệ và phát huy giá trị ”	7
PHÁT HUY NGUỒN LỰC DI SẢN VĂN HÓA PHI VẬT THỂ NGHỆ AN ĐỂ PHÁT TRIỂN BỀN VỮNG: TS. Lê Thị Minh Lý - Phó Chủ tịch Hội Di sản văn hoá Việt Nam, Ủy viên Hội đồng Di sản văn hoá Quốc gia	11
DI SẢN VĂN HÓA PHI VẬT THỂ NGHỆ AN TỪ KIỂM KÊ, NGHIÊN CỨU ĐỀN BẢO VỆ VÀ PHÁT HUY: Ths. Nguyễn Thị Hưng - Ban quản lý di tích tỉnh Nghệ An.....	17
VĂN HỌC TRONG ĐỜI SỐNG CÁC DÂN TỘC THIỂU SỐ Ở KỲ SƠN: NHỮNG VẤN ĐỀ ĐẶT RA: TS. Bùi Minh Thuận - Trường Đại học Vinh.....	25
ÂM NHẠC DÂN GIAN CÁC DÂN TỘC THIỂU SỐ NGHỆ AN TRONG CUỘC SỐNG ĐƯƠNG ĐẠI: Lương Vân- Trung tâm nghệ thuật truyền thống tỉnh	43
DI SẢN VĂN HÓA PHI VẬT THỂ Ở NÔNG THÔN: TRẢI NGHIỆM ÂM NHẠC TRONG SỰ BIẾN ĐỔI MÔI TRƯỜNG XÃ HỘI: Thiên Trang - Tạp chí Sông Lam.....	51
ỨNG XỬ VĂN HÓA TRONG CÁC LỄ HỘI TRUYỀN THỐNG Ở NGHỆ AN: XU HƯỚNG VẬN ĐỘNG VÀ BIẾN ĐỔI HIỆN NAY: Th.s.Nguyễn Đức Tăng- GD Trung tâm nghiên cứu và Phát huy giá trị DSVH - Hội DSVHVN...61	
VAI TRÒ CỦA LỄ HỘI ĐỀN CHÍN GIAN TRONG ĐỜI SỐNG TINH THẦN CỦA ĐỒNG BÀO DÂN TỘC THÁI Ở MIỀN TÂY NGHỆ AN: UBND huyện Quế Phong	75
CHUYỆN CÀ PHÁO XỨ NGHỆ: TIẾP CẬN MỘT HỒ SƠ DI SẢN VĂN HÓA PHI VẬT THỂ ĐẶC SẮC: TS. Trần Đình Hằng-Phân Viện Văn hóa Nghệ thuật Quốc gia Việt Nam tại Huế	83
BẢO TỒN VÀ PHÁT HUY DI SẢN HÁN NÔM TRÊN ĐỊA BÀN TỈNH NGHỆ AN: Trần Tử Quang - Trung tâm KHXH&NV Nghệ An.....	91
NGHI LỄ XĂNG KHAN- NÉT ĐỘC ĐÁO CỦA ĐỒNG BÀO DÂN TỘC THÁI Ở NGHỆ AN: Hồ Mạnh Hà -Sở Văn hóa và Thể thao Nghệ An.....	109

VAI TRÒ VÀ TÍNH ĐẶC THÙ CỦA VIỆC BẢO TỒN VÀ PHÁT HUY CÁC GIÁ TRỊ VĂN HÓA TRUYỀN THÔNG XỨ NGHỆ TRONG THỜI KỲ ĐỔI MỚI, HỘI NHẬP QUỐC TẾ: TS. Nguyễn Văn Sang - Khoa Giáo dục Chính trị, Trường Đại học Vinh.....	115
GIA PHONG XỨ NGHỆ TRONG BỐI CẢNH HIỆN ĐẠI HÓA, ĐÔ THỊ HÓA NNC Đào Tam Tinh.....	129
VĂN HÓA DÒNG HỌ VỚI VIỆC XÂY DỰNG CON NGƯỜI VĂN HÓA GIA ĐÌNH VĂN HÓA Ở HUYỆN YÊN THÀNH: Lê Xuân Nhưong - Hội Văn nghệ dân gian Nghệ An	141
SỰ CẦN THIẾT PHỤC HỒI KHÔNG GIAN DIỄN XUỐNG DÂN CA VÀ GIẶM NGHỆ TĨNH: Trung tâm Nghệ thuật truyền thống tỉnh Nghệ An.....	145
HOẠT ĐỘNG TÍN NGƯỠNG Ở NGHỆ AN: Ban Tôn giáo - Sở Nội vụ.....	153
DẤU ẤN ĐẶC SẮC TRONG TỤC THỜ CÁ ÔNG CỦA CƯ DÂN VÙNG BIÊN NGHỆ AN: Th.s Nguyễn Thị Hưng, Th.s Đào Thúy Liên - Ban quản lý Di tích Nghệ An: Th.s Bùi Ngọc Nguyên - Khu di tích Kim Liên.....	163
NGHÈ, LÀNG NGHÈ TRUYỀN THÔNG Ở NGHỆ AN: THÁCH THỨC VÀ GIẢI PHÁP KHẮC PHỤC: Ths. Lưu Ngọc Thành - Đại học Văn hóa Hà Nội...	173
ẤM THỰC NGHỆ AN - GÓC NHÌN DI SẢN VĂN HÓA VÀ DU LỊCH: TS. Võ Thị Hoài Thương - TS. Nguyễn Hồng Vinh, Khoa Du lịch & CTXH - Trường Đại học Vinh	187
BẢO TỒN DI SẢN TIẾNG NÓI, CHỮ VIẾT CỦA ĐỒNG BÀO DÂN TỘC THIỂU SỐ TỈNH NGHỆ AN: Sầm Văn Bình, Nghệ nhân ưu tú	201
BẢO TỒN VĂN HÓA PHI VẬT THỂ TRONG SỰ BIẾN ĐỔI CẤU TRÚC XÃ HỘI: (Trường hợp quan hệ hôn nhân đa tộc người ở miền Tây Nghệ An): Bùi Minh Hào - Tạp chí Sông Lam	211
PHÁT TRIỂN KINH TẾ DI SẢN - XU THẾ TẤT YẾU TRONG QUÁ TRÌNH BẢO TỒN, KHAI THÁC VÀ PHÁT HUY GIÁ TRỊ DI SẢN VĂN HÓA Ở VIỆT NAM HIỆN NAY: PGS.TS. Dương Văn Sáu - Trường Đại học Văn hóa Hà Nội.....	227

CÔNG NGHIỆP VĂN HÓA VÀ NHỮNG VẤN ĐỀ ĐẶT RA TRONG VIỆC BẢO TỒN, PHÁT HUY GIÁ TRỊ DI SẢN DÂN CA VÍ, GIẶM NGHỆ TĨNH: Th.s Nguyễn Mạnh Cường -Viện Văn hóa Nghệ thuật quốc gia Việt Nam243

VAI TRÒ VÀ CHÍNH SÁCH ĐỐI VỚI NGHỆ NHÂN TRONG HOẠT ĐỘNG BẢO VỆ VÀ PHÁT HUY GIÁ TRỊ DI SẢN VĂN HÓA PHI VẬT THỂ: TS. Phạm Cao Quý -Cục Di sản văn hóa.....257

PHÁT HUY THỀ MẠNH CỦA DI SẢN VĂN HOÁ PHI VẬT THỂ GẮN VỚI VIỆC PHÁT TRIỂN DU LỊCH CỘNG ĐỒNG Ở MIỀN TÂYNGHỆ AN: Sở Du lịch Nghệ An.....263

DÂN CA, DÂN NHẠC, DÂN VŨ CỦA CỘNG ĐỒNG DÂN TỘC THIỂU SỐ Ở NGHỆ AN VÀ NHỮNG ĐỊNH HƯỚNG BẢO TỒN, PHÁT TRIỂN: Lương Bá Viện - Trung tâm VH TT&TT huyện Nghĩa Đàn.....271

BẢO TỒN VÀ PHÁT HUY ÂM NHẠC DÂN GIÀN CỦA NGƯỜI THÁI QUỲ CHÂU, NGHỆ AN TRONG BỐI CẢNH ĐƯƠNG ĐẠI: TS. Đặng Như Thường - Khoa Lịch sử - Trường Đại học Vinh287

GIẢI PHÁP BẢO TỒN, PHÁT HUY CÁC GIÁ TRỊ TRUYỀN THỐNG CỦA LỄ HỘI Ở NGHỆ AN: Ths. Hoàng Thị Khánh - Ban Quản lý di tích tỉnh Nghệ An.....297

BẢO TỒN VÀ PHÁT HUY LỄ HỘI TRUYỀN THỐNG CỦA NGƯỜI THÁI Ở NGHỆ AN: TS. Vi Văn An - Hội Dân tộc học Việt Nam307

BẢO TỒN VÀ PHÁT HUY GIÁ TRỊ VĂN HÓA TRONG PHONG TỤC TANG MA CỦA NGƯỜI H'MÔNG Ở KỲ SƠN, NGHỆ AN: TS. Nguyễn Thị Duyên - Khoa Lịch sử, Đại học Vinh.....317

ĐA DẠNG HÓA SẢN PHẨM VĂN HÓA TỪ TIẾP CẬN SẢN PHẨM THỦ CÔNG TRUYỀN THỐNG CỦA ĐỒNG BÀO DÂN TỘC THIỂU SỐ MIỀN TÂY NGHỆ AN: TS. Lê Thị Hiếu - Trung tâm Khoa học xã hội & nhân văn..... 327

BIẾN ĐẠC SẢN THÀNH HÀNG HÓA: NNC Phạm Xuân Cẩn341

TIẾP CẬN DI SẢN VĂN HÓA PHI VẬT THỂ ĐỀ XÂY DỰNG CÁC CHƯƠNG TRÌNH GIÁO DỤC TÍCH HỢP VỚI NHIỆM VỤ CỦA TRƯỜNG

PHỒ THÔNG: Ths. Đường Ngọc Hà - Trung tâm Hoạt động VHKKH Văn Miếu Quốc Tử Giám	349
BẢO TÀNG VỚI CÔNG TÁC BẢO TỒN, PHÁT HUY DI SẢN VĂN HÓA PHI VẬT THỂ: Nguyễn Đức Kiêm - Bảo tàng Nghệ An	359
GIẢI PHÁP PHÁT HUY GIÁ TRỊ DI SẢN VĂN HÓA PHI VẬT THỂ CỦA NGƯỜI THÁI TRONG PHÁT TRIỂN DU LỊCH CỘNG ĐỒNG: Ở MIỀN TÂY NGHỆ AN: Ths. Nguyễn Thị Minh Tú - Ths. Nguyễn Thị Trang Nhung - Trung tâm Khoa học xã hội và Nhân văn	369
TRAO TRUYỀN DI SẢN VĂN HÓA PHI VẬT THỂ: ĐƯA NGHỆ THUẬT DIỄN XƯỞNG CUNG ĐÌNH HUẾ VÀO TRƯỜNG HỌC: ThS. Lê Mai Phượng - Nhà hát Nghệ thuật Truyền thống Cung đình Huế, Trung tâm Bảo tồn Di tích Cố đô Huế	379
BẢO TỒN DI SẢN CA TRÙ Ở NGHỆ AN SAU 13 NĂM NHÌN LẠI: Th.s Trần Văn Hữu - Sở Văn hoá và Thể thao Nghệ An	387
MỘT SỐ GIẢI PHÁP BẢO TỒN VÀ PHÁT HUY GIÁ TRỊ DI TÍCH GẮN VỚI LỄ HỘI ĐỀN ÔNG HOÀNG MƯỜI: Trần Thị Hằng - Ủy ban nhân dân huyện Hưng Nguyên	399
TIỀM NĂNG PHÁT TRIỂN KINH TẾ TỪ DI SẢN VĂN HÓA NGHỆ AN: Ths. Trần Thị Kim Phượng - Ban Quản lý Di tích tỉnh	409
DẤU ÁN VĂN HÓA QUA HỆ THỐNG DI SẢN TỈNH NGHỆ AN: Ths. Phan Thị Anh - Sở Văn hóa và Thể thao Nghệ An	415
Công tác Bảo tồn, phát huy giá trị di sản văn hóa qua một số Hương ước cổ ở Nghệ An.: Ths. Nguyễn Trọng Cường - Sở Văn hóa và Thể thao Nghệ An	427
CÂN LẮM ĐỊNH HƯỚNG CHUẨN HÓA CHO TRANG PHỤC SÂN KHÁU DÂN CA VÍ GIẢM XỨ NGHỆ: Thu Phương - Trung tâm Nghệ thuật truyền thống Nghệ An	435
TRANG PHỤC TRUYỀN THỐNG CỦA NGƯỜI MÔNG Ở NGHỆ AN: Vũ Bá Mùa - Trung tâm Nghệ thuật truyền thống Nghệ An	439

BẢO TỒN VÀ PHÁT HUY ÂM NHẠC DÂN GIAN CỦA NGƯỜI THÁI QUỲ CHÂU, NGHỆ AN TRONG BỐI CẢNH ĐƯƠNG ĐẠI

TS. Đặng Như Thường

Khoa Lịch sử - Trường Đại học Vinh

Việt Nam là một quốc gia đa dân tộc/tộc người, đa văn hóa. Trong đó, văn hóa truyền thống của các dân tộc thiểu số là di sản quý giá, góp phần tạo nên sự phong phú, đa dạng của nền văn hóa Việt Nam. Dân tộc Thái Quỳnh Châu (Nghệ An) là một trong những dân tộc hiện vẫn còn bảo lưu nhiều giá trị di sản văn hóa. Trong đó, âm nhạc dân gian của người Thái Quỳnh Châu với các làn điệu dân ca trong cách hát đối đáp giao duyên là nét văn hóa tinh hoa được chắt lọc qua nhiều thế hệ, mang đậm sắc thái văn hóa tộc người. Sự hình thành và lan truyền các làn điệu dân ca của người Thái Quỳnh Châu đã và đang một mặt tạo ra cơ hội cho quá trình giao lưu, tiếp biến văn hóa, song mặt khác cũng đặt ra những thách thức mới trong việc bảo tồn bản sắc văn hóa dân gian của dân tộc Thái Quỳnh Châu nói riêng, dân tộc Thái miền Tây Nghệ An nói chung trong bối cảnh hội nhập và toàn cầu hóa hiện nay.

1. Vài nét về âm nhạc dân gian của người Thái Quỳnh Châu

Thái là một tộc người thuộc hệ ngôn ngữ Nam Á, dòng Tày - Thái ở Việt Nam, từ “Thái” dùng để chỉ những người mang tộc danh Thái. Người Thái còn có các tên gọi khác nhau như: Tày, Tày Khao (Thái Trắng), Tày Đăm (Thái Đen), Tày Mươi, Tày (Man Thanh), Hàng Tổng (Hàng Phường), Pu (hay) Phu Thai... Các tên gọi đó dùng để chỉ những sắc thái khác nhau của các nhóm địa phương. Ở Nghệ An, người Thái có 3 nhóm chủ yếu, còn ở Quỳnh Châu lại chủ yếu có hai nhóm Tày Chiềng (Thái Trắng) và Man Thanh (Thái Đen), không thấy có Tày Mươi. Tuy có sự cư trú xen kẽ, song người Thái ở Quỳnh Châu hiện tại chủ yếu là Thái Trắng.

Trước đây, âm nhạc dân gian của dân tộc Thái Quỳnh Châu chủ yếu là các làn điệu dân ca thể hiện trong cách hát đối đáp giao duyên. Làn điệu dân ca này

nằm trong tổng thể phân loại vùng người Thái phía Nam, phân bố từ huyện Phú Yên, Mộc Châu (Sơn La) xuống vùng miền Tây Thanh Hóa và Nghệ An²⁷. Sự hình thành và lan truyền các làn điệu dân ca phản ánh cuộc sống sinh động, phong phú của người Thái ở Quỳnh Châu. Trong các dịp lễ tết, hội hè của bản mường, các cuộc vui chơi hay trong lao động sản xuất, âm nhạc là “món ăn tinh thần” không thể thiếu trong đời sống văn hóa của người Thái ở Quỳnh Châu. Chúng tôi tạm chia âm nhạc dân gian của người Thái Quỳnh Châu thành các lĩnh vực cụ thể như sau:

* Trong lao động, trong tình yêu trai gái

Bên cạnh những lo toan bề bộn trong cuộc sống hàng ngày như: ăn, mặc, ở, người Thái ở Quỳnh Châu luôn muốn giải bày tâm sự, thể hiện tâm tư, tình cảm của mình trong cuộc sống nên đã sáng tạo nhiều hình thức âm nhạc để thỏa mãn nhu cầu, nguyện vọng của cá nhân. Trong lao động, đơn giản chỉ là việc giã gạo, giã cối sau mỗi mùa thu hoạch, nhưng các cô gái Thái ở Quỳnh Châu đã sáng tạo ra một hình thức nghệ thuật âm nhạc đầy tính tiết tấu, vui nhộn. Ban đầu, tiếng gõ chày vào máng gỗ của các cô gái Thái “Pụp pang, pup pang, pup pup, pang pang!” vang lên mỗi sáng, tôi đã tạo ra kiểu âm nhạc khắc luống riêng của người Thái Quỳnh Châu. Càng về sau, người Thái Quỳnh Châu đã sáng tạo ra các kiểu khắc luống phù hợp với từng hoàn cảnh, thời điểm và mục đích riêng, bao gồm: “Khắc luống tên Phan” (tiếng chân con nai nháy); “Kiểu phật phum” (mô phỏng người con gái dệt vải với tiếng thoi, tiếng đập vui tai); “Kiểu ê muồn” (tiếng nhịp nhàng thong thả sau đó nhanh dần lên, dồn dập như trái tim xôn xang của cô dâu sắp bước lên cầu thang nhà chồng); “Kiểu tò cáy” (làm vui cho linh hồn của người quá cố lúc linh cữu còn đặt trong nhà)...²⁸ Hoặc là lúc đi rừng lấy củi, lúc xuôi bè, người Thái ở Quỳnh Châu đã sáng tạo ra nhiều loại hình âm nhạc để làm khuây khỏa nỗi lòng, giảm bớt mệt nhọc. Với cây dao sẵn có bên hông, cây

²⁷Theo Cầm Trọng in trong *Đặc trưng văn hóa và truyền thống cách mạng các dân tộc ở Kỳ Sơn, Nghệ An*, Nxb Chính trị Quốc gia, Hà Nội, 1995, tr.113.

²⁸ Trần Văn Thức (Chủ biên), *Địa chí huyện Quỳnh Châu, tỉnh Nghệ An*, NXB Khoa học Xã hội, Hà Nội, 2012, tr.431.

nửa nhỏ bên đường, người Thái có thể làm ra cây “Pí pật”, “Pí hĩa”, “Pí tam lay” (một loại sáo gồm ba đoạn nửa nối xếp nhau). Tuy nhạc cụ hết sức đơn giản nhưng đã tạo ra những âm thanh riêng để giải bày tâm tư nguyện vọng và thể hiện tình cảm của chính họ. Nếu không tìm ra cây nửa vừa ý, thì với những chiếc lá rừng sẵn có, người Thái cũng có thể làm thành một loại nhạc cụ để thay lời hò hẹn, nhắn gửi hay chọc gheo, trêu đùa nhau. Hoặc là trong quá trình làm việc ở các vùng đất rộng, bãi cỏ - nơi thường chăn dắt trâu bò và thả diều, người Thái Quỳnh Châu thường dùng ống rạ để làm sáo gọi là “Pí phường”, với âm thanh rộn rã, vui tai, tràn đầy sức sống.

Trong tình yêu, các chàng trai, cô gái Thái Quỳnh Châu luôn mượn âm nhạc để thể hiện lòng mình. Từ các làn điệu nhuôn, xuôi, lăm, òn, xươn đến các nhạc cụ được sử dụng hợp tình, hợp cảnh. Ban ngày, khi làm ruộng, làm nương, trai gái thường dùng “Pí xuôi”, “Pí nhuôn” để thổ lộ tâm tư, tình cảm. Tối đến, khi cô gái đã vào buồng, cha mẹ đã say giấc ngủ, bản làng đã yên tĩnh thì tiếng đàn môi, tiếng pí, tiếng xixalo nhẹ nhàng, thủ thỉ, cất lên những lời yêu thương thay lời trái tim chàng trai, cô gái muốn gửi gắm cho nhau.

* Trong lễ hội, cưới xin, tang ma

Trong lễ hội của người Thái Quỳnh Châu, âm nhạc đóng vai trò vô cùng quan trọng và không thể thiếu. Bởi, âm nhạc tạo nên những sắc màu âm thanh đa dạng, thể hiện lời mời gọi tham gia vui chơi lễ hội và trở thành linh hồn của lễ hội. Người Thái Quỳnh Châu thường sử dụng nhạc cụ cơ bản trong các lễ hội là công chiêng và trống; ngoài ra còn có pí, khèn bè, đàn môi, kèn lá... Mỗi loại nhạc cụ được sử dụng trong từng hoàn cảnh, trường hợp khác nhau. Trong đó, công chiêng, trống, khèn là nhạc cụ rộn ràng nhất, khiến cho cuộc vui trở nên rôm rả, náo nhiệt. Điểm nổi bật về âm nhạc trong các nghi lễ của người Thái Quỳnh Châu là tiếng pí, tiếng khèn, kết hợp với các bài mo uốn lượn, luyến láy, hay các giai điệu lúc lên bổng, lúc xuống trầm, dù có luyến láy xa đến đâu thì đến gần cuối câu hát, tiếng mo, tiếng pí, tiếng khèn sẽ cùng nhau hòa quyện vào nhau. Để kết thúc hết bài này đến bài khác, âm nhạc dân gian của người Thái

Quý Châu đã đưa người nghe lạc vào một thế giới tâm linh huyền ảo, du dương và làm say đắm lòng người²⁹.

Trong cưới xin, nhạc cụ chủ yếu là công chiêng, trống và kèn. Người Thái Quý Châu thường đánh công trước, trống và sau đám cưới. Trong cưới xin, tiếng công chiêng được đánh lên, có kèn đệm cùng khiến cho người nghe cảm thấy say sưa, xao lòng; khiến cho rượu cần như ngon hơn, ngọt hơn, nồng hơn với cả khách và chủ. Thông thường sau các nghi lễ cưới xin, khi uống rượu cần, người Thái thường cùng nhau múa hát. Các bài nhuôn, xuôi được cất lên với mong muốn cầu mong cho cô dâu, chú rể khỏe mạnh, hạnh phúc dài lâu...

Trong tang ma, âm nhạc của người Thái ở Quý Châu được thể hiện rất phong phú và đa dạng. Theo người Thái Quý Châu: người chết thì linh hồn trở về với tổ tiên. Đó là thế giới linh thiêng, nơi đẹp đẽ, sung sướng, hạnh phúc, an yên. Vì thế, âm nhạc trong tang ma của người Thái Quý Châu ngoài các bài sảm ai, bi thương thể hiện sự đau xót, nuối tiếc của người sống đối với người đã khuất, còn có những ca khúc vui tươi, lạc quan. Thậm chí, có nơi còn tổ chức khắc luống, múa trống chiêng, nhảy sạp...trong tang ma. Khi linh cữu của người quá cố đã đưa xuống sân, trước lúc đi chôn thì nhóm nhạc công “quàn chài” lại hòa tấu các khúc nhạc có giai điệu, tiết tấu nhịp nhàng, chứ không bi ai, não ruột như âm nhạc của “phường bát âm” trong lễ tang của dân tộc Kinh ở miền xuôi. Ngoài ra, người Thái Quý Châu còn sử dụng âm nhạc trong các nghi lễ khác như: lễ mừng nhà mới, lễ thôi nôi, lễ cúng chữa bệnh cho những người ốm đau...

Về cơ bản, âm nhạc dân gian của người Thái Quý Châu được thể hiện thông qua các làn điệu dân ca tiêu biểu như: nhuôn, xuôi, lăm, khắp, Òn, Ú ưi (hát ru)...

Nhuôn là làn điệu dân ca phổ biến trong đời sống của cộng đồng dân tộc Thái ở Quý Châu. Điệu hát nhuôn thường được sử dụng trong các cuộc vui, trong các lễ hội, khi uống rượu cần hay trong lao động và trong sinh hoạt hàng ngày. Nhuôn có tính chất trong sáng, vui vẻ. Khi nhuôn được cất lên thường thay

²⁹ Tài liệu điền dã tại các lễ hội của người Thái ở Quý Châu do nhóm khảo sát đề tài “Địa chí Quý Châu” thực hiện, khoa Lịch sử, Trường Đại học Vinh, năm 2012.

lời chủ nhà chào hỏi, mời mọc khách trong các bữa tiệc; hoặc là đối đáp nam nữ trong các cuộc vui để tỏ lộ tâm tư, tình cảm; hoặc là các bài cúng của các thầy mo trong khi hành lễ với điệu hát “Lá kẻo” cải biên phát triển đôi chút để điệu hát ít nhiều mang màu sắc huyền bí khi gọi vía, đuổi ma...

Xuối là điệu hát ngâm vịnh. Đây là làn điệu rất được ưa thích, phổ biến trong đời sống cộng đồng, nhất là tầng lớp thanh niên thuộc nhóm Táy Mường, Man Thanh. Xuối thường sử dụng khi có cuộc vui. Nội dung chủ yếu là nói về tình yêu nam nữ, nên tính chất trữ tình, đượm buồn được thể hiện rõ nét trong làn điệu này. Xuối của người Thái Quý Châu thường được thể hiện dưới nhiều dạng thức khác nhau: xuối khi đi rừng, xuối khi làm ruộng, xuối khi xuối bè, xuối khi uống rượu, xuối khi nhớ thương nhau... Tại các bản làng của người Thái ở Quý Châu, nam nữ thanh niên đến tuổi dậy thì thường dùng điệu hát xuối để trao đổi tâm tư, tình cảm với nhau những khi có những cuộc vui hoặc là những lúc đi cùng đường, gặp nhau bên suối, vào rừng lấy củi, làm lúa, làm ngô trên nương rẫy...³⁰

Lăm là điệu hát mang tính chất nhẹ nhàng, êm ái, nhịp điệu khoan thai, thong thả. Lăm thường được sử dụng trong các cuộc vui như uống rượu cần, mừng dâu mới, lễ mừng nhà mới... Khi hát lăm, thường có khèn bè đệm theo, nếu không có khèn bè người hát phải hát vài câu thưa trước để thông cảm và nói rõ lý do vì sao phải hát chày. Khi tình cảm vui tươi, hạnh phúc, người Thái Quý Châu thường lăm theo điệu tên còn; khi buồn phiền, đau đớn thì lại lăm theo điệu dọt dơi...

Khấp nghĩa là hát, nhưng còn có nghĩa là thơ ca, làn điệu dân ca, cách trình diễn thơ ca... Khấp là những bài hát phổ biến trong đời sống của đồng bào Thái nhóm Man Thanh. Những lời khấp có vần về như thơ, tính chất nhẹ nhàng, trong sáng, man mác buồn. Nhưng hơn thế nữa, khấp còn có nhạc điệu và tiết tấu rất cao. Hiện nay, trong cộng đồng người Thái ở Quý Châu có nhiều làn điệu khấp khác nhau, tùy theo nội dung bài khấp, tùy thuộc ngữ cảnh người khấp, tùy

³⁰ Tham khảo thêm bài viết về Vài nét về dân ca người Thái Nghệ An tại trang Web: <https://dantri.com.vn/van-hoa/vai-net-ve-dan-ca-cua-nguoi-thai-o-nghe-an-1373377510.htm>

từng địa phương để vận dụng cho phù hợp. Cụ thể như: khắp xứ, khắp ời, khắp báo xao, khắp ọt èo, khắp phá ái...³¹ Tuy chia ra các hình thức như vậy, song về cơ bản, nhạc điệu của các loại khắp gần tương tự như nhau. Nhìn chung, nhạc điệu của khắp êm ái, sâu lắng, thiết tha, thường được nghệ nhân hoặc người hát vận dụng trên mấy âm chính rê - fa - sol - la - mi - đô để diễn tả lời ca theo thể văn vần, dài ngắn tùy theo bài hát hoặc nội dung mà bản thân muốn bày tỏ, muốn diễn đạt.

Òn là làn điệu phổ biến trong đời sống của cộng đồng người Thái nhóm Man Thanh. Đây là một loại hình dân ca dùng trong sinh hoạt đời sống hàng ngày, nặng về tự sự, xen lẫn trách móc, giận dỗi. Nó có tính chất trữ tình, nhẹ nhàng trong sáng và man mác buồn.

Làn điệu Ú ưi (hát ru) là những bài hát ru bé thơ nhẹ nhàng, êm ái mà người Thái Quỳnh Châu gọi là “Ú ưi lực”, “Ú ưi lán”, “Pum be”...

2. Thực trạng bảo vệ và phát huy giá trị âm nhạc dân gian của người Thái Quỳnh Châu

Trong những năm qua, công tác bảo tồn và phát huy giá trị âm nhạc dân gian của người Thái Quỳnh Châu nói riêng, người Thái miền Tây Nghệ An nói chung đã đạt được những thành tựu quan trọng. Ngày hội Văn hóa, Thể thao và Du lịch các dân tộc thiểu số Nghệ An ở Quỳnh Châu và miền Tây Nghệ An được tổ chức định kỳ là hoạt động nhằm giới thiệu, quảng bá về tiềm năng, thế mạnh của loại hình âm nhạc dân gian nói riêng, văn hóa truyền thống nói chung. Bên cạnh đó, đây cũng là dịp để cộng đồng dân tộc Thái ở miền Tây Nghệ An (trong đó có người Thái Quỳnh Châu) cùng các dân tộc anh em khác đang sinh sống ở Quỳnh Châu và miền Tây Nghệ An có dịp giao lưu, học hỏi, thể hiện bản sắc văn hóa tộc người và ngày càng gắn bó bền chặt hơn. Trong lễ hội, người Thái Quỳnh Châu thường sử dụng các loại nhạc cụ truyền thống (cồng chiêng, trống, pí, khèn bè, đàn môi, kèn lá...) để thể hiện các làn điệu dân ca tiêu biểu của mình (nhuôn, xuối, lăm, khắp, Òn, Ú ưi (hát ru))...

³¹ Trần Văn Thức (Chủ biên), *Địa chí huyện Quỳnh Châu, tỉnh Nghệ An*, NXB Khoa học Xã hội, Hà Nội, 2012, tr.434.

Mặt khác, trong thời gian qua, một số chương trình, dự án, đề tài nghiên cứu khoa học liên quan đến bảo tồn và phát huy giá trị di sản âm nhạc dân gian của người Thái ở miền Tây Nghệ An (trong đó có người Thái Quý Châu) đã và đang được thực hiện. Trong đó, một số công trình liên quan đã được xuất bản thành sách như: Lễ "Oọc Tấu Phi" của người Thái ở bản Na Hông của Lương Quang Nga; Miền đất tạo Khùn Tinh của Vi Lâm Ngân; Chữ Thái với việc bảo tồn và phát huy bản địa dân tộc Thái của Sầm Văn Bình; Mừng Ham xưa và nay của Hoàng Nghĩa Cảnh; Khạ được làm Phò mã của Vi Hoa... Bên cạnh đó, trong thời gian qua, một số làn điệu dân ca tiêu biểu của người Thái ở Quý Châu như: nhuôn, xuôi, lăm, khắp, Õn, Ú ưi (hát ru)... cũng được sưu tầm và đưa vào biểu diễn trong các sinh hoạt văn hóa tại các bản làng. Hay các nhạc cụ đặc trưng cho âm nhạc dân gian của người Thái như: công chiêng, trống, pí, khèn bè, đàn môi, kèn lá... cũng được sưu tầm, sử dụng riêng cho việc thể hiện các làn điệu dân ca đối đáp giao duyên qua các chương trình phục vụ cơ sở và các đợt giao lưu văn hóa ở Quý Châu nói riêng, miền Tây Nghệ An nói chung. Hay công tác xét tặng danh hiệu "Nghệ nhân nhân dân", "Nghệ nhân ưu tú" trong lĩnh vực âm nhạc dân gian của người Thái miền Tây Nghệ An (trong đó có Quý Châu) cũng được triển khai ở nhiều đơn vị...

Tuy nhiên, bên cạnh những kết quả đạt được, trong thời gian qua công tác bảo tồn và phát huy giá trị di sản âm nhạc dân gian của người Thái Quý Châu hiện nay đang có nguy cơ bị mai một dần, những cuộc vui tâm tình hát đối gần như chìm sâu trong quá khứ. Thỉnh thoảng có một vài ông già bà lão tình cờ gặp nhau trong những dịp chợ phiên hay trong những đêm uống rượu, mới thể hiện lại các lời hát xưa. Nguyên nhân chính là do: việc sưu tầm, bảo tồn và phát huy các giá trị di sản âm nhạc dân gian chưa tương xứng với tiềm năng hiện có; nguồn kinh phí hỗ trợ đầu tư cho giữ gìn, bảo tồn, phát huy các giá trị di sản còn hạn hẹp; số lượng các nghệ nhân chuyên nghiệp còn ít, phần lớn đều đã cao tuổi nên gặp nhiều khó khăn trong quá trình truyền dạy kỹ năng thực hành di sản âm nhạc dân gian cho thế hệ trẻ; thị hiếu về âm nhạc của đồng bào Thái ở Quý Châu nói chung, giới trẻ nói riêng ngày càng thay đổi....

A. Một số giải pháp bảo tồn và phát huy giá trị âm nhạc dân gian của người Thái Quý Châu

Bảo tồn và phát huy giá trị di sản âm nhạc dân gian của người Thái Quý Châu nói riêng, người Thái miền Tây Nghệ An nói chung là yêu cầu khách quan, cấp thiết và có ý nghĩa quan trọng trong chiến lược phát triển kinh tế, văn hóa, xã hội hiện nay. Công tác bảo tồn và phát huy giá trị di sản âm nhạc dân gian của người Thái miền Tây Nghệ An (trong đó có Quý Châu) phải đặt trong xu thế hội nhập và phát triển; có nghĩa là vừa bảo tồn di sản âm nhạc dân gian theo hướng phát triển kinh tế, cải thiện đời sống nhân dân, nhưng đồng thời vừa bảo tồn bản sắc văn hóa truyền thống của tộc người. Trên cơ sở đó, định hướng bảo tồn và phát huy giá trị di sản âm nhạc dân gian của người Thái miền Tây Nghệ An (trong đó có Quý Châu) mới phù hợp với xu thế công nghiệp hóa - hiện đại hóa đất nước hiện nay.

Chính vì thế, trong thời gian tới, để bảo tồn và phát huy giá trị di sản âm nhạc dân gian của người Thái miền Tây Nghệ An (trong đó có Quý Châu), chúng tôi mạnh dạn đề xuất một số giải pháp cụ thể như sau:

Một là, tăng cường công tác tuyên truyền và nâng cao nhận thức của cán bộ địa phương và nhân dân dân tộc Thái Quý Châu về các giá trị đặc trưng của di sản âm nhạc dân gian; đẩy mạnh và lồng ghép các hoạt động tuyên truyền âm nhạc dân gian vào các chương trình liên hoan, hội diễn văn nghệ, lễ hội trên địa bàn huyện. Thông qua các hoạt động này, người Thái sẽ hiểu biết sâu sắc hơn về giá trị âm nhạc dân gian truyền thống của dân tộc mình; đồng thời những giai điệu ngọt ngào, đậm chất trữ tình trong âm nhạc dân gian sẽ được thể hiện qua những sắc thái, cung bậc tình cảm và giá trị văn hóa mới, làm phong phú thêm cuộc sống của người Thái ở Quý Châu hôm nay và mai sau.

Hai là, đề cao vai trò của cộng đồng Thái bản địa trong việc bảo tồn và phát huy giá trị di sản âm nhạc dân gian. Nghĩa là phải xác định việc bảo tồn và phát huy giá trị di sản âm nhạc dân gian trong xu hướng biến đổi và hội nhập hiện nay là công việc tự thân của chính cộng đồng dân tộc Thái Quý Châu nói riêng, miền Tây Nghệ An nói chung. Các nhà khoa học, các nhà quản lý có thể

hướng dẫn cho người dân cách thức bảo vệ, phát huy và xu hướng biến đổi của âm nhạc dân gian hiện nay. Trên cơ sở đó, tiếp tục triển khai, phát huy một cách có hiệu quả công tác sưu tầm, nghiên cứu về âm nhạc dân gian của người Thái Quý Châu, Nghệ An. Có như vậy mới tạo nên sức sống bền vững cho người Thái Quý Châu, Nghệ An thực hành di sản âm nhạc dân gian trong bối cảnh hiện nay.

Ba là, Phòng Văn hóa huyện Quý Châu cần có kế hoạch phối hợp với những người đứng đầu trong các bản làng của người Thái, để xây dựng các câu lạc bộ dạy và hát âm nhạc dân gian của người Thái tại các bản làng, nhằm tạo sự lan tỏa âm nhạc truyền thống trong đời sống văn hóa, thấm sâu vào nếp sinh hoạt thường nhật của nhân dân hay chuyển hóa thành các hình thức sinh hoạt đối đáp trong các hoạt động văn nghệ quần chúng trên địa bàn; đồng thời thực hiện tốt công tác kiểm kê, lập hồ sơ khoa học di sản âm nhạc dân gian tại địa phương và đề xuất phương án bảo tồn, phát huy một cách hiệu quả.

Bốn là, cần có kế hoạch phù hợp để đưa một số hoạt động dạy và học âm nhạc truyền thống vào trường học của đồng bào Thái ở Quý Châu nói riêng, miền Tây Nghệ An nói chung. Bởi thông qua chương trình giảng dạy, học tập, các giá trị văn hóa của âm nhạc dân gian sẽ thấm sâu và bồi đắp thêm cho thế hệ trẻ dân tộc Thái tình yêu quê hương xứ sở, sự ứng xử hài hòa trong các mối quan hệ, sự yêu thích và đam mê những làn điệu âm nhạc dân gian của dân tộc mình.

4. Kết luận

Trong bối cảnh phát triển và hội nhập quốc tế, âm nhạc dân gian của đồng bào Thái ở miền Tây Nghệ An nói chung và người Thái ở Quý Châu nói riêng là một bộ phận không thể thiếu trong đời sống văn hóa tinh thần của cộng đồng dân tộc Thái. Bởi thông qua các tiết tấu, âm thanh, âm nhạc dân gian đã giúp các chàng trai, cô gái Thái thổ lộ tình cảm, giải bày tâm sự, nhắn nhủ người thương...; và làm cho những ai đã một lần đến vùng đất của người Thái Quý Châu đều không thể quên những giai điệu thể hiện tâm hồn sâu lắng, tinh tế của đồng bào Thái với bản sắc văn hóa riêng. Những giá trị di sản âm nhạc dân gian của người Thái Quý Châu đã thực sự trở thành nguồn tài nguyên quý giá, góp

phần vào mục tiêu phát triển kinh tế, văn hóa, xã hội ở huyện Quỳnh Châu nói riêng, tỉnh Nghệ An nói chung trong giai đoạn hiện nay.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Cẩm Trọng, *Văn hóa và lịch sử người Thái ở Việt Nam*, Nxb Văn hóa dân tộc, Hà Nội, 1998.
2. *Đặc trưng văn hóa và truyền thống cách mạng các dân tộc ở Kỳ Sơn Nghệ An*, Nxb Chính trị Quốc gia, Hà Nội, 1995.
3. Tài liệu điền dã của nhóm khảo sát thực hiện đề tài “*Địa chí Quỳnh Châu*”, do khoa Lịch sử, Trường Đại học Vinh thực hiện năm 2012.
4. Trần Văn Thức (Chủ biên), *Địa chí huyện Quỳnh Châu, tỉnh Nghệ An*, NXB Khoa học Xã hội, Hà Nội, 2012.
5. <https://dantri.com.vn/van-hoa/vai-net-ve-dan-ca-cua-nguoi-thai-o-nghe-an-1373377510.htm>